

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЖИТОМИРСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА**

**А.О. Аннамухаммедов
Н.В. Буханевич
Н.С. Ількевич
В.П. Каленська
А.А. Мелещенко**

***МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИКОНАННЯ ПРАКТИЧНИХ РОБІТ З
КУРСУ***

«ОХОРОНА ПРАЦІ В ГАЛУЗІ ТА ЦИВІЛЬНИЙ ЗАХИСТ»

**(для підготовки студентів освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр»
денної та заочної форми навчання фізико-математичного факультету)**

*Рекомендовано до друку Вченою радою Житомирського державного
університету імені Івана Франка
(протокол № 16 від 25 червня 2018 року)*

Рецензенти:

І.І. Смагін – доктор педагогічних наук, професор, ректор КЗ «Житомирський
ОППО» ЖОР;

Т.І. Ковтун – доцент, кандидат сільськогосподарських наук Житомирського
національного агроекологічного університету.

М 54 Методичні рекомендації до виконання практичних робіт з
курсу «Охорона праці в галузі та цивільний захист» [підготовки
студентів освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр» денної та
заочної форми навчання фізико-математичного факультету] /
укладачі: А.О. Аннамухаммедов, Н.В. Буханевич, Н.С. Ількевич,
В.П. Каленська, А.А. Мелещенко. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І.
Франка, 2018. – 16 с.

Методичні рекомендації підготовлено для студентів вищих
навчальних закладів освітньо-кваліфікаційного рівня „магістр”
денної та заочної форми навчання фізико-математичного
факультету із метою організації семінарських занять з курсу "
Охорона праці в галузі та цивільний захист".

Подано план практичних занять із навчальної дисципліни,
самостійної роботи, окрім цього, представлено зразки
оформлення звітів про виконання практичних робіт, розроблено
методичні рекомендації до їх виконання. Це орієнтує студентів на
пошукову дослідницьку роботу як на практичних заняттях, так і
під час самопідготовки.

Зміст

Вступ	4
Практична робота №1	4
Практична робота №2	5
Практична робота №3	6
Практична робота №4	11
Практична робота №5	12
Практична робота №6	13
Практична робота №7	14
Практична робота №8	15

ВСТУП

Метою методичних рекомендацій є визначення обсягу та змісту дисципліни «Охорона праці в галузі та цивільний захист», що вивчається студентами фізико-математичного факультету Житомирського державного університету імені Івана Франка. Робочими програмами дисциплін «Охорона праці в галузі» та «Цивільний захист» передбачено виконання практичних завдань до яких студенти приступають після вивчення теоретичної частини курсу.

Завданням методичних рекомендацій є надання майбутнім фахівцям теоретичних та практичних навичок для вирішення питань організації та технічного забезпечення безпечних умов праці у своїй професійній діяльності.. Під час виконання практичних завдань студент міг самостійно користуватися довідниками, науково-технічною літературою та самостійно вирішувати питання щодо нешкідливих умов праці, які буде використовувати на практиці.

Методичні рекомендації, розроблені відповідно до робочих програм дисциплін «Охорона праці в галузі» та «Цивільний захист».

Практична робота № 1 Законодавство України в галузі охорони праці

Мета: ознайомлення майбутніх фахівців із законодавчими та нормативно-правовими актами з охорони праці в галузі.

Професійна спрямованість: майбутній вчитель повинен уміти користуватися законодавчими та нормативно-правовими актами з охорони праці в галузі.

Завдання:

1. Проаналізуйте співробітництво України з Міжнародною організацією праці у галузі охорони праці на прикладі однієї з Конвенцій МОП, ратифікованою Україною (абл.. 1).
2. Визначте чинники, що негативно впливають на умови праці (складіть схему).

Таблиця 1

Міжнародні нормативно-правові акти

№ варіанту	Нормативно-правовий акт
1	Конвенція про охорону материнства № 103.
2	Конвенція про політику в галузі зайнятості № 122.
3	Конвенція про мінімальний вік для прийому на роботу № 138.
4	Конвенція про професійну орієнтацію та професійну підготовку в галузі розвитку людських ресурсів № 142.
5	Конвенція про сприяння колективним переговорам № 154.
6	Конвенція про рівне ставлення й рівні можливості для працівників чоловіків і жінок: працівники із сімейними обов'язками № 156.
7	Конвенція про оплачувані відпустки № 132.
8	Конвенція про оплачувані учбові відпустки № 140.
9	Конвенція про професійну реабілітацію та зайнятість інвалідів № 159.

Контрольні питання:

1. Які конвенції МОП, ратифіковані Україною?
2. У чому полягає соціальний діалог в Україні?
3. Які основні чинники погіршують здоров'я та працездатність сучасного працівника?
4. Яка праця є гідною?

Основна література

1. Василенко, М. В. Теорія коливань: Навчальний посібник / М. В. Василенко. — К.: Вища школа, 1992. — 430 с.
2. Стрелов, К. К. Теоретические основы технологии огнеупорных материалов / К. К. Стрелов, И. Д. Кащеев. — М.: Металлургия, 1996. — 606 с.
3. Меликов, А. З. Математические модели многопоточковых систем обслуживания / А.З. Меликов, Л. А. Пономаренко, П. А. Рюмшин. — К.: Техніка, 1991. — 265 с.
4. Пономаренко, Л. А. Оптимальное назначение приоритетов при организации доступа в локальных вычислительных сетях АСУТП / Л. А. Пономаренко, И. В. Жучкова // Труды Междунар. конф. Локальные вычислительные сети. (ЛОКСЕТЬ 88). — Т. 1. — Рига: ИЭВТ АН Латвии, 1988. — С. 149–153.

Практична робота № 2

Профілактика виробничого травматизму та професійних захворювань

Мета: ознайомлення майбутніх фахівців з методами профілактики травматизму і професійних захворювань.

Професійна спрямованість: майбутній вчитель повинен уміти надати майбутнім фахівцям знань щодо запобігання виникнення нещасних випадків, травматизму та професійних захворювань.

Завдання:

1. Виконання практичної роботи.
2. Відповіді на контрольні питання.

Контрольні питання:

1. Які професії належать до робіт з підвищеною небезпекою?
2. Визначення понять: небезпека, травматизм, професійне захворювання.
3. У чому полягає специфіка профілактики травматизму та професійних захворювань?

Основна література

1. Василенко, М. В. Теорія коливань: Навчальний посібник / М. В. Василенко. — К.: Вища школа, 1992. — 430 с.
2. Стрелов, К. К. Теоретические основы технологии огнеупорных материалов / К. К. Стрелов, И. Д. Кащеев. — М.: Металлургия, 1996. — 606 с.
3. Меликов, А. З. Математические модели многопоточковых систем обслуживания / А.З. Меликов, Л. А. Пономаренко, П. А. Рюмшин. — К.: Техніка, 1991. — 265 с.
4. Пономаренко, Л. А. Оптимальное назначение приоритетов при организации доступа в локальных вычислительных сетях АСУТП / Л. А. Пономаренко, И. В. Жучкова // Труды Междунар. конф. Локальные вычислительные сети. (ЛОКСЕТЬ 88). — Т. 1. — Рига: ИЭВТ АН Латвии, 1988. — С. 149–153.

Практична робота № 3 Розслідування та облік нещасних випадків

Мета: ознайомлення майбутніх фахівців з розслідуванням та веденням обліку нещасних випадків.

Професійна спрямованість: майбутній вчитель повинен уміти проводити розслідування нещасних випадків та заповнювати акти.

Завдання:

1. За поданими у таблиці 1 даними скласти повідомлення про нещасний випадок, який стався з учнем, студентом, аспірантом; заповнити акт форми Н-Н, користуючись додатком.

Таблиця

Варіант	Дані потерпілого	Найменування закладу	Дата та час коли стався НВ	Місце НВ	Коротка характеристика
1	Самчук Г.Г. 2000 р. н. аспірант	Університет	09.30 20.09.2018	Каб. фізики	Ураження електричним струмом
2	Зозуля Л.І. 2005 р. н. 7 кл.	Гімназія № 11	08.50 21.10.2018	Каб. хімії	Опіки нижньої кінцівки
3	Шматко Р.Ю. 2003 р. н. 9 кл.	ЗОШ № 25	10.00 19.09.2018	Каб. біології	Рана нижньої кінцівки
4	Зінчук Р. Н. 2004 р. н. 8 кл	ЗОШ № 23	11.09. 19.09.2018	Майстерня	Поріз пальця
5	Пономаренко А. А. 1996 р.н. студент 5 курс	Університет	12.00 20.09.2018	Стадіон	Струс мозку
6	Бузун Є. С. 2002 р. н. 10 кл	ЗОШ № 5	09.45 21.12.2018	Коридор	Забій нижньої кінцівки

Повідомлення про нещасний випадок

Дата і час, коли стався нещасний випадок _____

Найменування навчального закладу, його засновник (власник)

Місце, де стався нещасний випадок (аудиторія, лабораторія, клас, майстерня, підприємство, позашкільний навчальний заклад, місце проведення заходу тощо) і його коротка характеристика

Дані про потерпілого (потерпілих): прізвище, ім'я, по батькові, рік народження, клас _____

У разі групових нещасних випадків - характер травм у потерпілих

Обставини і можливі причини нещасного випадку

Дата, час передачі інформації та прізвище особи, яка передала її

Форма Н-Н

ЗАТВЕРДЖУЮ

(посада, ініціали, прізвище
керівника закладу освіти)

(підпис)

«_____» _____ 20__ р.

Акт № _____

про нещасний випадок, що стався з вихованцем, учнем, студентом, курсантом,
слухачем, аспірантом навчального закладу (складається у п'яти примірниках)

1. Прізвище, ім'я та по батькові потерпілого

2. Стать: чоловіча, жіноча (потрібне підкреслити)

3. Рік народження _____

4. Навчальний заклад, клас, група, де навчається, виховується потерпілий

5. Підпорядкованість (належність) навчального закладу

(міністерство, інший центральний орган виконавчої влади, орган управління
освітою, засновник (власник), якому підпорядкований навчальний заклад)

6. Поштовий індекс та адреса навчального закладу

7. Місце, де стався нещасний випадок

8. Прізвище, ім'я та по батькові вихователя, вчителя, викладача, керівника
навчального закладу, у класі (групі) якого стався нещасний випадок

9. Дата проведення інструктажу, навчання з охорони праці, безпеки
життєдіяльності:

інструктаж вступний _____

інструктаж первинний _____

10. Дата і час нещасного випадку _____
(година, число, місяць, рік)

11. Обставини, за яких стався нещасний випадок

12. Подія, що призвела до нещасного випадку

13. Причини нещасного випадку

14. Наслідки нещасного випадку _____

(смертельний чи не смертельний)

15. Перебування потерпілого в стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння

16. Заходи щодо усунення наслідків нещасного випадку:

№	Зміст заходу	Термін виконання	Виконавець (посада, ПІБ)	Відмітка про виконання

17. Особи, які допустили порушення законодавчих та інших нормативних актів з охорони праці

(прізвище, ім'я, по батькові, професія, посада, навчальний заклад; статті, параграфи, пункти порушених ними законодавчих та інших нормативних актів)

18. Свідки нещасного випадку

(прізвище, ім'я, по батькові, рік народження)

19. Висновки лікувально-профілактичного закладу

Діагноз за довідкою лікувально-профілактичного закладу	Звільнений від навчання (відвідування) у навчальному закладу	Кількість днів невідвідування навчального закладу

Акт складено _____

(число, місяць, рік)

Голова комісії _____

(посада) (Підпис, ініціали, прізвище)

Члени комісії _____

(посада) (Підпис, ініціали, прізвище)

(посада) (Підпис, ініціали, прізвище)

Додаток

Пояснення щодо заповнення пунктів 11,13,16, 19 форми Н-Н

11. Обставини нещасного випадку. Нещасний випадок стався під час (захід, що проводився). Описуються всі події, що відбувалися, та роботи, що проводилися до настання нещасного випадку. Зазначається, як проходив навчально-виховний процес, хто керував цим процесом, що сталося з потерпілим. Викладається послідовність подій, наводяться небезпечні і шкідливі фактори, які могли вплинути на потерпілого, описуються дії потерпілого та інших осіб, причетних до нещасного випадку. Зазначається характер травми, ступінь її важкості, попередній діагноз і заходи, вжиті для надання першої допомоги потерпілому.

13. Причини нещасного випадку. Наводяться основні технічні та організаційні причини нещасного випадку, включаючи перевищення гранично допустимих норм небезпечних і шкідливих факторів, якщо вони вплинули на подію (допуск до роботи ненавчених або непроінструктованих осіб, несправність обладнання, машин, механізмів, відсутність керівництва, нагляду за проведенням навчально-виховного процесу). Після кожної причини вказуються, які конкретні вимоги законодавства і нормативних актів про охорону праці, інструкцій з безпечного ведення робіт, посадових інструкцій були порушені (з посиланням на відповідні статті, розділи, пункти). Зазначаються узагальнені результати проведеної перевірки стану охорони праці у закладі.

16. Заходи щодо усунення причин нещасного випадку. Заходи, запропоновані комісією, повинні складатися із: заходів щодо ліквідації наслідків події (у разі потреби); заходів щодо усунення безпосередніх причин травмування і запобігання подібним випадкам у подальшому. Вони можуть бути викладені у вигляді таблиці або перелічені у тексті із зазначенням змісту заходів, термінів їх виконання і посадових осіб, відповідальних за їх реалізацію.

19. Висновок комісії щодо осіб, які допустили порушення законодавчих та інших нормативних актів з охорони праці, і запропоновані заходи щодо притягнення їх до відповідальності. У цьому розділі зазначаються особи, у тому числі й потерпілий, чиї дії або бездіяльність призвели до нещасного випадку. Після викладення змісту порушення зазначаються статті, розділи, пункти законодавчих і нормативних актів з охорони праці, посадових інструкцій, які були порушені. У кінці розділу пропонуються заходи щодо притягнення до відповідальності осіб, з вини яких стався нещасний випадок.

Після висновку в акті робиться запис про те, що комісія мала зустрічі з потерпілими або батьками (особами, які представляють їх інтереси), розглянула на місці питання надання соціальної і матеріальної допомоги, роз'яснила їхні права відповідно до чинного законодавства.

Основна література

1. Василенко, М. В. Теорія коливань: Навчальний посібник / М. В. Василенко. — К.: Вища школа, 1992. — 430 с.

2. Стрелов, К. К. Теоретические основы технологии огнеупорных материалов / К. К. Стрелов, И. Д. Кащеев. — М.: Metallurgy, 1996. — 606 с.
3. Меликов, А. З. Математические модели многопоточных систем обслуживания / А.З. Меликов, Л. А. Пономаренко, П. А. Рюмшин. — К.: Техніка, 1991. — 265 с.
4. Пономаренко, Л. А. Оптимальное назначение приоритетов при организации доступа в локальных вычислительных сетях АСУТП / Л. А. Пономаренко, И. В. Жучкова // Труды Междунар. конф. Локальные вычислительные сети. (ЛОКСЕТЬ 88). — Т. 1. — Рига: ИЭВТ АН Латвии, 1988. — С. 149–153.

Практична робота № 4

Вимоги до організації робочого місця

Мета: ознайомлення майбутніх фахівців з вимогами щодо організації робочого місця.

Професійна спрямованість: майбутній вчитель повинен уміти дотримуватись вимог охорони праці до робочого місця.

Завдання:

- 1 Виконати завдання до практичної роботи.
2. Дати відповіді на контрольні питання.
3. Перевірте відповідність заданого приміщення вимогам до повітряно-теплового режиму у загальноосвітніх закладах.

Висновки обґрунтуйте.

Варіант	Приміщення	Т, °С	Вологість повітря, %	Швидкість руху повітря, м/с
1	Кабінет історії	21	58	0,2
2	Бібліотека	20	49	0,1
3	Актовий зал	18	55	0,1
4	Спортивний зал	18	63	0,4
5	Майстерня	16	67	0,4
6	Роздягальня спортивного залу	22	54	0,07

Класні кімнати та кабінети провітрюють на перервах, а зони відпочинку – під час уроків. Швидкість руху повітря – 0,1-0,3 м/с (у каб. інформатики – не більше 0,1). У приміщенні школи відносна вологість повітря має бути 40-60%, температура повітря в класах і кабінетах 17-20 град. С, в майстернях по обробці металу і дерева 16-18 град. С, в спортивному залі 15-17 С, в роздягальнях при спортивному залі 19-23 град. С, в актовому залі 17-20 С, в бібліотеці 16-18 град. С, в медичних кабінетах 21-23 град. С, в рекреаціях 16-18 град. С, в спальних приміщеннях 18-20 град. С; в умивальних 20-23 град. С; у

вестибюлі, гардеробі 16-19 град. С; в туалетах 17-21 град. С; в душових не нижче 25 град. С.

№ варіанту _____

Висновки: _____

Основна література

1. Василенко, М. В. Теорія коливань: Навчальний посібник / М. В. Василенко. — К.: Вища школа, 1992. — 430 с.
2. Стрелов, К. К. Теоретические основы технологии огнеупорных материалов / К. К. Стрелов, И. Д. Кащеев. — М.: Metallurgy, 1996. — 606 с.
3. Меликов, А. З. Математические модели многопоточковых систем обслуживания / А.З. Меликов, Л. А. Пономаренко, П. А. Рюмшин. — К.: Техніка, 1991. — 265 с.
4. Пономаренко, Л. А. Оптимальное назначение приоритетов при организации доступа в локальных вычислительных сетях АСУТП / Л. А. Пономаренко, И. В. Жучкова // Труды Междунар. конф. Локальные вычислительные сети. (ЛОКСЕТЬ 88). — Т. 1. — Рига: ИЭВТ АН Латвии, 1988. — С. 149–153.

Практична робота № 5 Заходи пожежної профілактики

Мета: ознайомлення майбутніх фахівців з основними заходами пожежної профілактики.

Професійна спрямованість: майбутній вчитель повинен уміти проводити евакуацію учнів та персоналу з приміщення під час пожежі.

Завдання:

1. Складіть план-пам'ятку з пожежної безпеки для учнів ЗОШ.

Контрольні питання:

1. Що відноситься до первинних засобів пожежогасіння?
2. Які існують інструктажі з пожежної безпеки?
3. Скласти інструкцію щодо евакуації.

i

Основна література

1. Василенко, М. В. Теорія коливань: Навчальний посібник / М. В. Василенко. — К.: Вища школа, 1992. — 430 с.
2. Стрелов, К. К. Теоретические основы технологии огнеупорных материалов / К. К. Стрелов, И. Д. Кащеев. — М.: Metallurgy, 1996. — 606 с.
3. Меликов, А. З. Математические модели многопоточковых систем обслуживания / А.З. Меликов, Л. А. Пономаренко, П. А. Рюмшин. — К.: Техніка, 1991. — 265 с.

4. Пономаренко, Л. А. Оптимальное назначение приоритетов при организации доступа в локальных вычислительных сетях АСУТП / Л. А. Пономаренко, И. В. Жучкова // Труды Междунар. конф. Локальные вычислительные сети. (ЛОКСЕТЬ 88). — Т. 1. — Рига: ИЭВТ АН Латвии, 1988. — С. 149–153.

Практична робота № 6

Захисні споруди і вимоги до них

Мета: ознайомлення майбутніх фахівців з захисними спорудами і вимогами до них.

Професійна спрямованість: майбутній вчитель повинен навчити учнів користуванню засобами колективного захисту на уроках з цивільного захисту, які будуть проводитися з учнями 111 класів.

Завдання:

1. Записати основні вимоги до інженерних споруд закритого типу-сховищ.
2. Записати основні вимоги до найпростіших укриттів.
3. Відвідати типове сховище університету, яке вбудоване в гуртожитку №1 (записати основні характеристики приміщення сховища, водопостачання і каналізації, опалення, тощо.).
4. Відвідати типове протирадіаційне укриття, розміщене в гуртожитку №3 університету, записати основні характеристики ПРУ (записати основні характеристики приміщення сховища, водопостачання і каналізації, опалення, тощо).
5. Відвідати типове найпростіше укриття - підвальними приміщеннями корпусу №2 та спорткомплексу.

Контрольні питання:

1. Класифікація і вимоги щодо захисних споруд.
2. Організація укриття населення в захисних спорудах.
3. Системи життєзабезпечення та санітарно-гігієнічні нормативи.
4. Які приміщення та обладнання обов'язково повинні мати швидко збудовані сховища?
2. На якій відстані повинен бути розташований аварійний вихід вбудованого сховища (методика розрахунку, за якою формулою)?
3. Від яких небезпечних факторів (крім радіаційних) захищають ПРУ?

Основна література

1. Закон України "Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо встановлення відповідальності у сфері цивільної оборони та захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій" № 666-ІУ. – К., 2003.
2. Закон України "Про Цивільну оборону України" ВРУ № 297-ХІІ. – К., 1993.
3. Закон України "Про внесення змін до Закону України про Цивільну оборону України" ВРУ № 555-ХІУ. - К., 1999.
4. Закон України "Про захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру" № 1809-ІІІ. - К., 2000.
5. Закон України "Про правові засади цивільного захисту" від № 135 ІV, 24 червня 2004. - К., 2004.

Практична робота №7

Дії населення при надзвичайних ситуаціях

Мета: ознайомити майбутніх фахівців з порядком дій при надзвичайних ситуаціях та методикою проведення занять з цивільної оборони в загальноосвітніх школах..

Професійна спрямованість: вчитель повинен навчати дітей в зоні захисту під час загрози або виникнення надзвичайних ситуацій техногенного, природного або воєнного характеру.

Завдання:

1. Розробити порядок оповіщення учасників навчально-виховного процесу навчального закладу при надзвичайних ситуаціях.
2. Записати основні поняття та порядок дій при надзвичайних ситуаціях.
3. Ознайомитися з засобами медичного захисту.

Контрольні питання:

1. Записати основні рекомендації щодо харчування в зонах радіоактивного забруднення.
2. Записати лікарські засоби і лікарські рослини, які використовуються для послаблення дії радіації і радіонуклідів на організм людини.
3. Записати засоби індивідуального захисту для учнів.

4. Записати засоби профілактичні заходи від радіаційних, хімічних і біологічних уражень.
5. Скласти план евакуації учнів (студентів) з осередку ураження (будівлі школи, факультету).
6. Записати основні етапи проведення невідкладних робіт в осередках комбінованого ураження.

Основна література

1. Закон України "Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо встановлення відповідальності у сфері цивільної оборони та захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій" № 666-ІУ. – К., 2003.
2. Закон України "Про Цивільну оборону України" ВРУ № 297-ХІІ. – К., 1993.
3. Закон України "Про внесення змін до Закону України про Цивільну оборону України" ВРУ № 555-ХІУ. - К., 1999.
4. Закон України "Про захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру" № 1809-ІІІ. - К., 2000.
5. Закон України "Про правові засади цивільного захисту" від № 135 ІV, 24 червня 2004. - К., 2004.

Практична робота №8

Проведення занять з цивільного захисту з учнями загальноосвітніх шкіл

Мета: ознайомити майбутніх фахівців з проведенням занять з цивільної оборони в загальноосвітніх школах в цілях набуття учнями навичок у виконання завдань цивільної оборони.

Професійна спрямованість: студенти університету - це майбутні командири психогмізованих формувань цивільної оборони у школі.

Завдання:

1. Ознайомлення з програмою з ЦЗ для учнів ЗОШ.
2. Методика, особливості вивчення та зміст навчальної дисципліни цивільного захисту в загально-освітніх школах.

3. Розгляд рекомендацій щодо організації проведення «Дня цивільного захисту» в загально-освітніх школах.
4. День проведення цивільного захисту у школі.

Контрольні питання:

1. Розробити тематичний розгорнутий план-конспект проведення заняття з цивільної оборони.
2. Записати засоби індивідуального захисту для учнів.
3. Назвати профілактичні заходи від радіаційних, хімічних і біологічних уражень.
4. Скласти план евакуації учнів (студентів) з осередку ураження (будівлі школи, факультету).
5. Записати основні етапи проведення рятувальних робіт в осередках комбінованого ураження.

Основна література

1. Закон України "Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо встановлення відповідальності у сфері цивільної оборони та захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій" № 666-ІУ. – К., 2003.
2. Закон України "Про Цивільну оборону України" ВРУ № 297-ХІІ. – К., 1993.
3. Закон України "Про внесення змін до Закону України про Цивільну оборону України" ВРУ № 555-ХІУ. - К., 1999.
4. Закон України "Про захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру" № 1809-ІІІ. - К., 2000.
5. Закон України "Про правові засади цивільного захисту" від № 135 ІV, 24 червня 2004. - К., 2004.